

Liquid Debris

Grey Horizontals: tekeningen van Gam Bodenhausen

Een brokstuk met algen

Op een eiland ergens in de Indische Oceaan spoelde een brokstuk aan van een passagiersvliegtuig. Daar lag het in de branding: een vleugel van staal en schelp. Camera beelden lieten zien hoe het van de vloedlijn werd weggedragen: alg, metaal, schelp en zeepokken samen vergroeid in één stuk wrak. Een hemellichaam van oceaan en mens, ingeslagen op het strand.

Onderzoekers vermoedden dat de aangespoelde vleugel behoorde tot een vermist vliegtuig dat maanden daarvoor boven de oceaan spoorloos van de radar verdween. Voor nabestaanden betekende de vondst hoop hun naasten een laatste rustplaats te kunnen geven - of in ieder geval een glimp op te vangen van de plek waar de oceaan hen tot zich nam.

Maar wie een geliefde op zee verloren heeft, weet hoe diep en donker het water is. De bewegingen van de oceaan hangen samen met een onbegrijpelijk web van zeestromen, temperatuur, wind en de stand van de maan en de sterren. Een lading linkerschoenen die overboord is geslagen voor de kust van China, spoelt aan in Alaska.

Voor de Inuit ¹ is de oceaan een uitgestrekte wereld waarvan de bodem landen heeft, net als op het land. Daar leven volkeren in huizen op de zeebodem of in onderaardse gewelven onder het rif. Eén van deze zeewezens in Nuliajuk, heerseres van de zee en alle dieren waar de mens op jaagt.

Als weesmeisje werd ze overboord gesmeten toen haar volk naar een ander eiland trok. Ze probeerde terug te klimmen op het vlot, maar haar vingers werden afgehakt. Nuliajuk zonk naar de bodem, waar ze een geest werd van de zee en moeder van alle zeedieren. Haar afgehakte vingerkootjes veranderden in robben.

In de sprookjes van de Inuit maken de werelden van mens, dier, woud, oceaan, leven en dood deel uit van hetzelfde wezen. Dennennaalden veranderen in zalmen, een maag wordt een schip, ceders worden walvissen zodra ze te water worden gelaten, helden veranderen in vissen en een stapel botten weer terug in mens. Verstoting leidt tot herboren veerkracht en waar iets sterft of eindigt ontstaat weer nieuw leven. Luisteraars van de Inuit mythologie begeven zich in een voortdurend transformerende wereld waarin zweren, rampspoed en honger leiden tot bovennatuurlijke krachten en waarin personages wisselen van naam, geliefde en planeet of plotseling sterven - gewoon, omdat ze hun magische sneeuwschoenen zijn vergeten.

Lezen over een nomadische wereld waarin alles met elkaar samenhangt, sterft en opnieuw geboren wordt kan een onwennige ervaring zijn. Wie is wie of wat? Waarom bindt niemand de strijd aan met schurft, honger en dood? Waarom lijkt er geen oorzaak of bedoeling te zitten onder dat wat gebeurt?

Je kunt je als lezer vast houden aan dat wat voor jou herkenbaar is of je ergeren aan alle vanzelfsprekende onwaarschijnlijkheid. Of je kunt kijken en luisteren naar een nieuwe wereld, waarin verdwalen niet bestaat.

¹ Oorspronkelijke bewoners van Noord Amerika, Rusland en Groenland

Nomadisch tekenen

De serie *Grey Horizontals* van Gam Bodenhausen verweeft de zichtbare werkelijkheid met een wereld waarin mens en dier, steen en plant, structuur en chaos dwars door elkaar heen lopen. In zachtgrijze potloodtekeningen ontstaat een universum dat even overwoekerd als overzichtelijk, even dromerig als nuchter is. Een hek, een kamerplant in een vensterbank, een lantaarnpaal of plastic picknicktafel staan helder afgebeeld in een bijna vloeibare omgeving van zachte patronen waarin bladeren, schors, huid, steen en metaal evengoed hetzelfde kunnen betekenen.

In een soms banale realiteit duiken sprookjesachtige wezens of subtiele veranderingen van perspectief op die wijzen op de aanwezigheid van iets anders, een wereld waarvan we de betekenis nog niet kennen. Wie met aandacht kijkt ziet tussen een stapel kleren slapende wezens of een ouder echtpaar liggen, ontdekt zwemvliezen tussen de teentjes van de poes in de vensterbank of kijkt ineens naar het reusachtige gezicht van een dwerg in een vormeloze massa boven een jas.

Sommige tekeningen geven de herkenbare werkelijkheid weer van een huis, een man met een zwaan onder zijn arm of een kind in de tuin. Andere verbeelden een dromerige en bijna mythische wereld waarin armen uit takken groeien, uilen op slangenhuid leven en waarin het gezicht van een vrouw samenvalt met organische propfen en de horizontale lijnen van een notenbalk of monitor. Wat de tekeningen gemeen hebben zijn de doorlopende structuren en het ontbreken van een kader, alsof het geen vastomlijnde beelden zijn maar indrukken van een wereld die verder gaat en groeit - ook wanneer we er niet naar kijken.

Bodenhausen werkt aan tekeningen en installaties waarbij ze zich laat leiden door de dingen die haar opvallen en bezighouden terwijl ze leeft en werkt: deeg, papier, rondslingerende (of vermiste) zwarte sokken, een foto van een gewonde zwaan, het ingezepte haar van een kind in bad. Ze maakt of verzamelt foto's die weer een aanleiding vormen voor werk: *snapshots* van wat haar aandacht trekt.

Al tekenend laat ze zich in een bijna meditatieve staat leiden door wat Bodenhausen zelf een 'onzichtbaar ritme in haar waarneming' noemt. In een soort tekenende, nieuwe staat van zijn vormt zich een cadans van zich herhalende patronen waarin struiken de vorm aannemen van een raster of hek en waarin een zwart gat ontstaat in het zwevende universum van een bos.

Grey Horizontals kunnen bekeken worden een serie zwerfende tekeningen waarin natuur, huiselijke taferelen, dromen, mythen, krantenfoto's en gedachten samensmelten in een rauwe en poëtische wereld die ontstaan lijkt op de keukentafel: een klein vlak met uitzicht op een grotere en chaotische wereld.

Moeras

De serie ontstond na 2008 nadat Bodenhausen zich met haar gezin vestigde in haar ouderlijk huis. Daar kwam ze opnieuw in aanraking met het landschap waar ze haar jeugd doorbracht en herinnerde ze zich de raadselachtige en groeiende wereld waarin ze was opgegroeid. Aan de keukentafel had Bodenhausen potlood en papier tot haar beschikking en waagde ze zich aan een wereld die tot dan toe binnen haar kunstenaarschap niet geoorloofd was: vloeïend, zonder felle contrasten of plotselinge onderbrekingen, herkenbare vormen in milde grijstinten.

Op de kunstacademie werd Bodenhausen aangemoedigd vooral groot en monumentaal te werken. De liefde voor het kleine kreeg meer ruimte toen ze terugkeerde naar het landschap van haar kindertijd: het moeras. Het moeras vormt een tussengebied tussen land en water, zoet en zout, zompige drek en bloeiende vegetatie. Al sinds mensenheugenis spreekt het tot de verbeelding en wordt het moeras in mythen en legenden bewoond door geheimzinnige energie, geesten en nimfen. Het is niet verwonderlijk dat Bodenhausen hier kon terugkeren naar de meer fragiele rafelranden van haar kunstenaarschap, waar klein en groot, onschuldig en wreed, aards en buitenaards samenvallen in een vloeibare werkelijkheid. In *Grey Horizontals* worden dromen, fictie en realiteit in een eindeloze herhaling als één wereld getekend.

Als kunstenaar werd Bodenhausen onder meer beïnvloed door het werk van Cindy Sherman, Joseph Beuys en Bruce Naumann. Alhoewel zeer verschillend in hun (invloed)rijke en grote oeuvres, hebben deze kunstenaars gemeen dat zij zichzelf en dagelijkse voorwerpen of handelingen verwerken in beelden die even liefdevol als gewelddadig kunnen zijn. Dagelijkse voorwerpen of de kunstenaar zelf transformeren in een nieuwe ruimte tot grote verhalen en andere wezens, een wereld die voor de toeschouwer vreemd en tegelijkertijd herkenbaar is.

Als een kind dat in bad verwonderd naar zijn handje kijkt of in de tuin bruut een spin ontleedt, laat het werk ons met nieuwe ogen naar onze wereld kijken. Vertrouwde beelden en objecten worden geobserveerd, ontleed en herschikt in een nieuwe werkelijkheid die onze gebruikelijke kijk op de orde van de dingen - de orde van goed en kwaad - ontregelt. In die wereld maken liefde en geweld, schoonheid en gruwel deel uit van hetzelfde wezen.

Een groep sleeën met koplampen, vilt en vet kunnen redders zijn maar ook een roedel wolven op het punt jou te verscheuren (Beuys). Verminkte baby popjes zijn verwikkeld in een snoeihard en bijna humoristisch martelgevecht (Sherman) en dieren worden hulpeloos en gekneveld meegesleept in een carrousel (Naumann) die tegelijkertijd doet denken aan de draaimolen, een object dat we associëren met kinderlijke onschuld en eeuwige onbezorgdheid.

Ook in het werk van Bodenhausen fungeren dagelijkse, kleine voorwerpen als gids naar een alomvattende reflectie op het mens-zijn, waarbij ogenschijnlijk kleine onsamenhangende onderdelen een groter en ontroerend verhaal over liefde en verlangen vertellen.

Eerdere video's tonen klungelige straatgevechten tussen hulpeloze speelgoedbeesten die meppen uitdelen of knikkebollen waarna ze op het asfalt storten (*3 x Gapen en 2 x Entgulpen, 2003 - 2011*), organische wezens die al worstelend en dansend met elkaar verstrengeld zijn (*Weekend Devotion, 1999*) of Bodenhausen die door zich met een theezakje in het gezicht te slaan transformeert in een klassiek icoon (*Tea-r Bag, 1998*). In de installatie *Reconstructing the family* (2012) vormt een waslijn met zwarte sokken een rode draad in een universele vertelling over de huiselijke wanorde die liefde heet.

Bodenhausen maakte van 2003 tot 2010 deel uit van *the Skills* (duo met Simone van Dijken). De filosofie van *the Skills* is die van de twee-eenheid (de *She-beat*), waarmee liefdevol en grappig al het onlogische en pijnlijke in het leven bezongen wordt. De *Heart Rock* van Bodenhausen en van Dijken gaat over verlangen en kwetsbaarheid en is een warm pleidooi voor menselijk geworstel, dat onder al zijn verwonding en mislukking (of juist daardoor) veel schoonheid bevat.

Voor *the Skills* schreef Bodenhausen onder meer het nummer *The Old Dirty Carpet Rock*, waarin ze het leven van een goor tapijt bezingt dat oud en afgeragd naar pis en bier ligt te stinken. *Dirty Carpet Rock* is een pesterige punkmetafoor voor de ontluiserende wereld achter onze sociale cultuur, waarin zien en gezien worden vaak eindigt in teveel zuipen, klam zweet en eenzaamheid op de plee.

Maar *Dirty Carpet Rock* is ook te beluisteren als een liefdevol en teder eerbetoon aan de humuslaag van menselijke wanhoop waarop zachtheid, hoop en liefde (weer) kan ontkiemen. *Hitting rock bottom* op een smerig tapijt - en onder ogen zien dat je ook maar een menselijke prutser bent - kan je inspireren als mens het goede te gaan doen en je hart te volgen.

Vloeibaar kijken

“Een rizoom begint en eindigt niet, maar is altijd in het midden, tussen de dingen in.”

Rizomatisch denken werd door de filosoof Gilles Deleuze geïntroduceerd als een manier van creërend denken waarbij niet het herkenbare en het kennen, maar juist het onbekende en onbegrijpelijke leidend is. Een rizoom is een systeem met ontelbare onderlinge (onzichtbare) vertakkingen en met verschillende ingangen, vergelijkbaar met een groot mierennest. Kenmerkend voor een rizoom is een constante groei, veranderingen en onzichtbare energie waarbij vernietiging niks anders inhoudt, dan dat er ergens anders nieuw leven begint.

Rizomatisch denken is een tegenhanger van het gangbare classificerende denken waarbij het kennen leidend is. Op zich is er volgens Deleuze weinig mis met simplificeren: wie filtert de werkelijkheid niet om de dag door te komen. Vereenvoudiging fungeert immers als gids in de jungle die de realiteit heet.

Het wordt echter schadelijk wanneer deze vereenvoudigde werkelijkheid wordt voorgedaan als de werkelijkheid zelf. In *Rizoom* beschrijft Deleuze onze wereld als één groot microkosmisch heelal en pleit hij voor een mentaliteit waarmee we onszelf door het onbekende laten inspireren, in plaats van dat we haar ervaren als een zwart gat waarin we voorgoed verdwijnen.

De permanent veranderende en dynamische realiteit zou niet ondergeschikt gemaakt moeten worden aan de waarneembare (en dus heel beperkte) variant ervan. De dominante cultuur van het kennen vervreemdt de mens van de alomvattende wereld van het onbegrijpelijke, en daarmee van zichzelf.

Rizoom (1976) is even scheppend als de boodschap ervan. Het boek bevat geen indeling, definities, conclusies of logische volgorde. In de tekst hangt alles met alles samen - westerse wetenschap, mierennesten, boomwortels, taalwetenschap, kunst, psychologie en filosofie, sterren en zandkorrels. Uiteindelijk gaf ik me als lezer over aan het feit dat ik het soms wel, soms niet begreep en werd het leuk om van mijn pad te raken. Want hoe erg is dat eigenlijk?

Ook *Grey Horizontals* biedt een wereld waarin het onbegrijpelijke niet langer angstaanjagend is maar een manier van kijken. Alledaags en groots, psychedelisch en aards tegelijk brengen de beelden mij terug naar de realiteit die voor mij het meest betekenisvol was en is. De glinstering van populieren op een lome zomerse namiddag. Een hand op een vacht. Maanlicht op het wad. Een visje onder een ijslaag. Een slapend kind in een weiland, onder de zachte schaduw van voorbij drijvende stapelwolken.

Het werk van Bodenhausen biedt een werkelijkheid die ons aanmoedigt de soms pijnlijke ambiguïteit van de werkelijkheid te omarmen, een tussenruimte waarin dat wat onverenigbaar lijkt samen bestaat.

Grond

Aarde is een reageerbuis van vermalen gesteente, as, water en de overblijfselen van dode dieren en planten. Resten van wat eerder was bieden huisvesting aan miljarden organismen en vormen een bakermat voor nieuwe groei. Leven groeit op een tapijt van overblijfselen, net als dat menselijke hoop kan groeien op een vuig en verrot vloerkleed.

In het universum van Gam Bodenhausen worden de dingen mild en met mededogen (opnieuw) met elkaar vermengd. Zonder oordeel bieden haar tekeningen een nieuwe kijk op de wereld om ons heen. Uitspraken over de verwaarlozing van onze natuurlijke wortels zijn niet te vinden: een plastic tafel of de weefstructuur van een dranghek wordt met dezelfde tedere aandacht en concentratie getekend als bladnerven of een hand. Een jas kan net zo goed een vacht zijn, bladeren van een bloem veranderen in zonnestrallen en een schoen ligt als een slapend dier in het gras. In een bijna loom ritme ontvouwt Bodenhausen voor de toeschouwer een dimensie waarin de dingen een nieuwe gestalte en schoonheid krijgen en waarin hun onderlinge relatie vanzelfsprekend is.

Aanvankelijk is er ongemak. Waar bevind ik me ten opzichte van het beeld? Wat is er precies te zien in de structuren die steeds lijken te veranderen naarmate ik langer naar de beelden kijk? Waar begint de diepte, maar vooral: waar eindigt die? Wat zie ik? Wie ben ik zelf? Het werk van Bodenhausen nodigt de kijker uit zijn *comfort zone* los te laten en zich te wagen op nieuw en onbekend terrein.

Grey Horizontals verandert telkens wanneer ze wordt opengeslagen, als een soort dichtbundel. De serie leent zich ervoor te worden meegenomen en dat kan overal. Op tafel of het nachtkastje, in een tas of onder een jas, als het buiten net zo koud is als in de Arctische sprookjes van de Inuit. Of juist voor de lichtere dagen: in het gras, onder een boom of in de berm, met één been uit de auto of in een stoel op de drempel - als het buiten zonnig maar nog net te koud is.

Stilte

De tekeningen nemen de toeschouwer mee terug naar de stilte, naar een tijd waarin sprookjes en werkelijkheid samenvielen en waarin tijd nog vloeibaar leek. Waarin tijd verbonden was met de sterren en het universum, waarin de dagen verstreken in termen van eb en vloed waarop je eindeloos kon drijven. Waarin de dingen zacht en keihard op je netvlies konden inslaan, als bemoste meteorieten. Iets dat totaal nieuw was en dat je tegelijkertijd altijd al wist.

Een tijd waarin tijd even ongrijpbaar als dichtbij was, even nu als nooit, in plaats van een verzameling verankerde blokken waarin activiteit op activiteit wordt gestapeld. De tijd waarin de vacht van de poes op schoot, het namiddaglicht en jouw huid konden samenvloeien in een nieuw oppervlak dat eindeloos kon verder groeien. De tijd waarin ontdekken nog ontdekken was in plaats van landmeten.

De stilte is nog steeds hier en niet verdwenen. *Grey Horizontals* maken invoelbaar dat de zachte realiteit er altijd is - het hier en nu dat hoop geeft. De tekeningen ontvouwen opnieuw je zin de wereld met open ogen te bekijken. De toeschouwer hoeft zichzelf niet om te zetten in een andere modus, tien jaar te mediteren of terug te denken aan een kindertijd om er te komen.

Het is er, hier en nu

Literatuur/Docu

Berge, H.C ten. *Voorbeeldige vertellingen en hun versluierde betekenis* (2009). Amsterdam: Uitgeverij Atlas.

Deleuze, G. *Rhizome*. Uit: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* (1980) - Gilles Deleuze & Felix Guattari. Parijs : Les Editions de Minuit

Deleuze, G. & Guattari, F. *Rizoom: een inleiding* (2004). Vertaling R. Sanders. Utrecht: Spreeuw Libertaire Uitgeverij.

Knaper, G. & Lowry, J. *Cindy Sherman: the Hasselblad Award* (2000). Gothenburg: Hasselblad Center.

Plagens, P. *Bruce Nauman: the true artist* (2014). London: Phaidon.

Respini, E. *Cindy Sherman* (2012). New York: the Museum of Modern Art.

Schwerfel, H.P; Nauman, B. *Make Me Think* (2004). DVD. Köln: Artcore Video & Communication.

Sünner, R. *Zeige deine Wunde: Kunst und Spiritualität bei Joseph Beuys* (2015). DVD. Fridolfien: absolut Medien.